

УДК 82.091

І.В. Голубовська,

викладач

(Житомирський педуніверситет)

ПИСЬМЕННИЦЯ ПРО СЕБЕ: "АВТОБІОГРАФІЯ" НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ

Стаття розглядає автобіографію Наталени Королевої як важливе художньо – документальне джерело для розуміння життєвого й творчого шляху письменниці.

"Україна ж є для мене куточком грецької Аркадії – країни Психе – Аркадійки, – якій залишилось може більше відгуків Гелаяди, як у сучасній Греції ..." – так писала белетристка Наталена Королева про свою другу батьківщину [1:9]. Хто ж вона, ця загадкова жінка, чиє ім'я сприймається пересічним читачем як сміливий псевдонім? Чому її так вабив загадковий слов'янський край, чужий етнічно, культурно і навіть географічно, але надзвичайно близький їй по духу? Нарешті, чому письменниця, що досконало володіла такими різними мовами, як іспанська, польська, італійська, французька, перська, латина, чеська, для своєї літературної творчості обрала саме українську? Відповіді на ці питання слід шукати в її походженні, вихованні, численних випробуваннях, що випали на її долю.

Насичений різноманітними подіями життєвий шлях письменниці міг би стати основою пригодницького роману. Роман Федорів небезпідставно вважає, що багато фактів із її життєпису слід ретельно перевірити й дослідити [2]. Думка слушна, однак практично не здійсненна: біографам Н.Королевої довелося б повторити її подорожі до Іспанії, Італії, Франції, Єгипту, Персії, Вірменії, Чехо-Словаччини тощо. Пам'ятаймо й про те, що деякі події із життя белетристки відбувалися ще у дев'ятнадцятому сторіччі, та й у бурхливому двадцятому вона пережила революцію, дві світові війни й еміграцію.

Важко назвати Наталену Королеву обраницею долі. Аристократичне походження, шляхетне виховання, особисте знайомство з багатьма визначними діячами епохи, серед яких були навіть королі, тільки ускладнювали й без того непросте її життя. Жорстока доля відібрала в письменниці всіх дорогих їй людей, і неминучу старість вона зустріла на чужині, всіма забута.

Н.Королева була яскравою самобутньою особистістю, тому не дивно, що про неї ще за життя ходило багато чуток. Українська емігрантська громада з упередженням ставилася до белетристки, часто незаслужено ображаючи її. Так, не всі вірили в її шляхетне походження (літераторка була спадкоємицею родовитих батьків: матері іспанки Марії-Клари де Кастро Лачерда і Медінаселі де Кордова і Фігероа та батька-поляка Адріана-Георга Дунін-Борковського), сумнівалися стосовно її першого шлюбу із перським князем Іскандером Гагкаманіш-ібн-Куруш тощо. Та найбільш боляче Н. Королева сприймала докори за те, що вона пише нерідною їй українською мовою.

На нашу думку, письменниця часто зверталася до автобіографічної прози не лише через бажання зрілої людини осмислити пройдений життєвий шлях; белетристка прагнула пояснити, що саме єднає її із етнічно нерідною, але духовно близькою культурою. Серед творів згаданого напрямку виділяються повісті "Без коріння", "Шляхами і стежками життя", оповідання, нариси.

Для дослідників спадщини Наталени Королевої особливо цінною є "Автобіографія" [3]. Це фрагмент із кореспонденції до Івана Огієнка від 19 січня 1958-го року (на той момент письменниці було майже 70). Факт листування двох видатних особистостей викликає неабиякий інтерес, і сподіваємося, що колись архіви митрополита Іларіона і Н. Королевої будуть доступні для широкого загалу. На основі ж тексту самої "Автобіографії" можна зрозуміти, що їх знайомство відбулося в перші еміграційні літа, оскільки вже 1922-го року Іван Огієнко видав у Тарнові книжку Наталени Королевої "Життя Святої Великомучениці Варвари". Їхнє спілкування було тривалим: зокрема белетристка згадує про листи, які надсилала Митрополитові ще у 1941-му році, на це ж указує щирий, неформальний тон послання.

Письменниця не могла не відчувати духовної близькості до одного із лідерів українського Відродження, що " взяв своє серце малими руками й віданно поклав Україні до ніг ..." [4:38]. Пам'ятаймо й про те, що митрополит Іларіон був не тільки видатним державним діячем, а й одним із фундаторів української церкви. Глибоку віру в Бога пронесла через все своє життя й Наталена Королева, чия літературна творчість наповнена духом християнства: згадаймо хоча б її збірку євангельських оповідань "Во дні они" тощо. Важко переоцінити значення й Огієнкового перекладу Біблії на сучасну українську мову.

Надалі, звертаючись до листа Н. Королевої, ми будемо називати його "Автобіографією", за прикладом упорядників клівлендського видання. Твір складається із двох приблизно однакових частин, перша з яких точно відповідає заголовку, а друга є анотованою бібліографією літературної спадщини письменниці.

Вступна частина "Автобіографії" – це, власне, стислий виклад життя белетристки: відомості про батьків, дитинство, найближчих родичів. Письменниця із сумом розповідає про свою сирітську долю. Дівчинку, що втратила матір у перші хвилини життя, безутішний батько перевіз із далекої Іспанії до волинського села Борки Великі – там у маєтку доброї бабусі Теофілі й провела перші неповні 5 років маленька Наталена. Несправедлива доля знову жорстоко обійшлася із сиротою – бабуня померла, і дівчинку залишили напризволяще, адже від батька довгі роки не було ніяких звісток. Згодом вона опинилася в Піренях, де у гірському монастирі Норт-Дам-де-Сіон провела наступні дванадцять років.

Добрим словом згадується бабуса Теофіля, вуйки Еугенію й Лоренсо, тіточка Інес і навіть мачуха Людмила Лось (у повісті " Без коріння" ця жінка змальована менш привабливо). Так склалося, що майбутня письменниця виховувалася без жіночого впливу, найближчими іспанськими родичами були самотні вуйки Лоренсо й Єуге-

нію. Ось як Н. Королева пише про себе: " Училася я то в Єспанії, то у Франції, то в Римі. Тому знаю багато речей, які жінки звичайно не знають (за освітою я археолог). Але не вмію шити, вишивати, в'язати... Варити навчилася, як вийшла заміж за Василя Королева в Чехах" [3:13]. Так поступово сформувалася її фемінізована натура.

Зауважимо, що Н. Королева, свідомо чи ні, оминула досить великий – близько десяти років – період свого життя. Йдеться про її бурхливу юність: навчання в Інституті шляхетних дівчат, реалізацію наукових і мистецьких талантів, численні поїздки до багатьох країн Європи й Азії. Принагідно згадується про те, що белетристка – інвалід першої світової війни як сестра Червоного Хреста, однак докладна інформація про фронтові роки відсутня. Нарешті, нічого не пишеться про романтичні історії із життя Н. Королевої: "заборонене" кохання до іспанського короля Альфонсо IV, трагічно недовгий шлюб із князем Іскандером.

Більш ґрунтовно літераторка описала чеський період, особливо зворушливо показавши драматичний момент смерті свого другого чоловіка Василя Королева-Старого. Гадаємо, що певна вибірковість у подачі фактів біографії пояснюється кількома причинами. Твір адресовано митрополитові Іларіону – особі духовній, – тому, можливо, ліричні спогади за таких умов були б не дуже доречними. З іншого боку, навчання в Інституті шляхетних дівчат є темою повісті "Без коріння" та оповідання "Невмируща вдача". Про свою подальшу долю Н. Королева розповіла у більш пізньому творі "Шляхами і стежками життя".

Кульмінацією автобіографічної частини є сцена раптової смерті дружини (саме так називали один одного Королеви) письменниці. Белетристка згадує один із найважчих моментів свого життя, що і через 17 років викликає у неї сильний біль: " Повернувся 11-го грудня ввечері. І поздвонив. Я відчиняю. Сказав тільки: "Слава Ісусу Христу!" – і впав мертвий... Без агонії, без страждань... Тільки двічі затремтіли повіки... " [3: 14]. Лише згодом Н. Королева зізналася, що причиною смерті її чоловіка став "візит" до гестапо. Неоднаразово фашисти навідувалися й до його вдови.

Друга половина " Автобіографії" осмислює творче надбання літераторки. Вона згадує, що її французькомовні оповідання схвалив сам Анатоль Франс, писати ж українською почала з 1919-го року під впливом чоловіка. Саме В. Королів-Старий переконав свою дружину не звертати уваги на несправедливих критиків, що рекомендували їй писати про запорожців і Довбуша. Він одним із перших зрозумів: те, що белетристка може дати українській літературі, є більш вартісним, однак це оцінять значно пізніше [3: 16].

Далі подається бібліографія основних творів письменниці зі стислою анотацією до кожної назви. Показово, що список починається з робіт релігійного спрямування. Це переклад із латини "Наслідкування Христа" Томи Кемпійського та з іспанської "Дороги досконалості" Св. Терези Великої; збірки євангельських оповідань "Во дні они". Далі згадуються повісті "1313", "Без коріння", "Предок", "Останній бог", "Шляхами і стежками життя" (в "Автобіографії" ця назва подається в дещо зміненому варіанті – "Стежками і шляхами життя"), "Що є істина?"; збірка "Легенди старокіївські", оповідання "Мезу, жрець єгипетський".

Завершує перелік "Житіє Святої Великомучениці Варвари" (вище вказувалось, що цей твір видав 1922-го року сам адресат – Іван Огієнко). Зауважимо, що письменниця не згадала цикл "Подорожній" та оповідання "Слово", "Лік", "La monacella", "Зустріч", "Madonna Pompeiana", "З пам'ятної книжки".

Н. Королева стверджує, що не пише уже років із двадцять (тобто з 1938-го року). Безперечно, найбільш активний період її творчості припадає саме на 30-ті роки, однак недатований рукопис повісті "Шляхами і стежками життя" описує й повоєнні події. О. Мишанич вважає, що твір написано 1958-го року [5:655]. Пізніше з'явилися й оповідання "З казок життя (Роксолана)" і "Невмируща вдача".

Викликають інтерес авторські анотації, різні за змістом і розміром. Так інколи письменниця визначає лише жанрові ознаки твору, напр.: " Інакший світ. Збірка оповідань" [3:16]. Однак у переважній більшості Н. Королева презентує свої надбання більш скрупульозно, характеризуючи тематичну своєрідність, проблематику. Напр.: " 1313". Рік, у якому Бертольд Шварц винайшов стрільний порох. Образи німецького середньовіччя. Життя лицарства, кляшторів, учених, простого люду, ремісників, вояків"[3:16].

Особливо детально представлені повісті " Сон тіні" та " Що є істина ?" (кожна анотація займає півсторінки). Так, характеризуючи твір "Що є істина?" (у друкованому варіанті – "Quid est veritas?"), авторка вказує, що в основі повісті лежать оповідання про Понтія Пілата, зібрані письменницею на батьківщині прокуратора – в Таррагоні. Показово, що літераторка наголошує на власній трактовці хрестоматійного євангельського образу. На думку белетристки, Пілат не був ані жорстоким, ані лукавим. Провідною рисою її героя, що відповідає історичній правді, є справедливість.

Показовим є прагнення письменниці поєднати Україну із різними далекими світами. І в анотованих творах Н. Королева звертає увагу свого адресата на такі факти, напр.: у повісті "Сон тіні" єгипетська танцівниця Ізі походить із берегів Бористена (Дніпра); таємничий граф Сен-ермен, герой легенди Піп Іван , за версією белетристики, був сином карпатської селянки тощо.

Закінчується друга частина "Автобіографії" в дещо жартівливому дусі: " Поки що, мабуть досить Вам про мої праці ! Бо як розберете ці мої ієроґліфи, то мабуть заснете на 14 годин, як це було з Шамполліоном, першим французьким єгиптологом, якому першому пощастило прочитати єгипетське письмо ... " [3:18-19]. Письменниця просить вибачення в адресата за нерозбірливий почерк, пояснюючи це юнацьким захопленням арабською грамотою.

Загалом "Автобіографія" Наталени Королевої є самобутнім зразком документальної прози, що дозволяє читачам ближче познайомитись із талановитою особистістю, по-новому сприйняти її творчу спадщину.

На жаль, занадто тривалий час літераторка була позбавлена можливості безпосереднього спілкування із тими, для кого писала. В Україні про неї згадали аж у 1988 році, коли відзначали століття із дня народження. І

сталося неймовірно: її книжки, що подеколи не сприймалися сучасниками, блискуче витримали випробовування часом. Олекса Мишанич відзначив, що її прекрасна, високогуманна творчість стала для нас близькою й потрібною в період морального, національного відродження. "Довгими десятиліттями із далеких і чужих країв йшла до нас письменниця, йшла з найкращими помислами і чистим серцем, щоб збагатити нашу духовність, розширити наші обрії, допомогти нам утвердитися у вселюдській культурі як великому народу, що має свою багатовікову історію. Віриться, що у своєму виборі Н.Королева не помилилась"[5: 652].

Примітка. Орфографічні й пунктуаційні особливості цитованих текстів зберігаються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Королева Н. Шляхами і стежками життя: Повість // Рукописний відділ ІЛ НАН України ім. Т. Г. Шевченка. – Ф. 164/3. – 442 с.
2. Федорів Р. Королева, що ходила в інші світи // Жовтень. – 1988. - №7. – С. 52-56.
3. Королева Н. Автобіографія // Королева Н. Без коріння: Життєпис сучасниці. – Клівленд, Огайо: Українське лікарське т-во Пів.Америки, 1968. – С. 12-18.
4. Костриця М. Ю., Мокрицький Г. П. У просторі і часі. – Житомир: Журфонд, 1995. – 204 с.
5. Мишанич О. Дивосвіти Наталени Королевої // Королева Н. Предок: Іст. повісті. Легенди старокиївські. – К.: Дніпро, 1991. – С. 438 – 632.

Матеріал надійшов до редакції 26.11.2001 р.

Голубовская И.В. Писательница о себе: "Автобиография" Наталены Королевой.

Статья рассматривает автобиографию Наталены Королевой как важный художественно-документальный источник для понимания жизненного и творческого пути писательницы.

Holubovska I.V. Natalena Koroleva's autobiography.

Natalena Koroleva's autobiography is considered in the article as an important literary-documental source for understanding the writer's vital a creative way.